

І.В. Берднік

(викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівського державного інституту права,
соціальних технологій та праці,
здобувач кафедри кримінального права та кримінології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФАЛЬСИФІКАЦІЯ» В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

У тлумачному словнику української мови слово «фальсифікація» (від лат. falsificare – підробляти) означає навмисне спотворення, викривлення або неправильне тлумачення тих чи інших явищ, фактів і подій з корисливих міркувань [1].

Використання цього терміна є новелою КК 2001 р. У значенні підроблення він згадується у ст. 158 (фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікація підсумків голосування, надання неправдивих відомостей до органів Державного реєстру виборців чи фальсифікація відомостей Державного реєстру виборців), ч. 1 ст. 221 (фальсифікація документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність) та у ст. 226 (фальсифікація засобів вимірювання) КК. Подібно до тлумачення «підробки» у словниках вказується на два значення терміна «фальсифікація». Так, згідно з першим значенням, під фальсифікацією розуміється підробити, спотворити з метою видачі за справжнє. Згідно ж з другим значенням, розуміється підроблений предмет, річ, яка видається за справжню [2]. До речі, сам термін фальсифікація є терміном іншомовного походження, про що згадувалося вище [3]. У ст.ст. 158, 221 та 226 КК даний термін вживається у тому ж значенні, що і підроблення. Так, наприклад, у коментарі до КК за редакцією М.І. Мельника та М.І. Хавронюка у роз'ясненні до ст. 221 прямо вказано, що «фальсифікація документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність боржника, передбачає їх підроблення» [4]. Із огляду на це, немає необхідності використовувати іншомовний термін – фальсифікація, оскільки є більш вживаний вітчизняний термін – підроблення.

У КК України при опису ознак об'єктивної сторони використовуються усі означені терміни: підроблення, підробка і фальсифікація. Про підробку згадується у ст.ст. 158, 200 і 290 КК, про фальсифікацію у розумінні підроблення – у ст.ст. 158, 221 та 226 КК. Однак у більшості випадків у тих статтях Особливої частини КК, де йдеться про виготовлення фальшивої речі або видозмінення справжньої речі, використовується термін підроблення (ст.ст. 160, 215, 216, 318, 358, 366 КК).

З огляду на це, окремі вчені пропонують вкладати у ці поняття різний зміст. Зокрема, пропонується використовувати термін підлог при опису дій державних службовців або службовців органів місцевого самоврядування, а термін підроблення – відносно дій усіх інших осіб [5]. В.С. Постников стверджує, що у загальносмысловому значенні терміни «підроблення» та «підлог» є синонімами, в той же час у юридичному смислі «підроблення» повинно застосовуватися, якщо суб'єктом підроблення буде приватна особа, а «підлог», коли суб'єктом буде посадова особа [6].

Багато інших вчених вважають, що фальсифікація, підроблення – слова-синоніми. А використання законодавцем різних термінів при опису однорідних складів злочинів можна пояснити лише прагненням знайти найбільш вигідну форму викладення положень кримінально-правової норми. Більшість вчених приходять до висновку, що слід використовувати термін «підроблення». Можна погодитися з позицією цих вчених. Визнаючи зазначені слова синонімами, вони все ж таки роблять спробу надати їм деякого особливого відтінку, забарвлення. Дійсно, згідно зі значеннями, які містяться у тлумачних словниках, можна знайти деякі відмінності між ними в окремих випадках можливого вживання. Так, фальсифікація може означати, окрім процесу підроблення, також умисне викривлення або неправильне тлумачення тих чи інших явищ, подій фактів [7]. Але, якщо проаналізувати положення чинного законодавства, можна дійти висновку, що дані терміни у КК використовуються як повні синоніми і не мають якогось додаткового смислового навантаження. Так, у КК термін «підроблення» застосовується і до фальшування документів (наприклад, ст. 358 КК); «фальсифікація» – для опису як підроблення документів (ч. 1 ст. 221 КК), так і до підроблення інших речей матеріального світу (ст. 226 КК); аналогічна ситуація спостерігається і з терміном «підробка» (ч. 2,3 ст. 158 та ст. 290 КК). До речі, тлумачні словники та словники синонімів теж вказують на синонімічність цих [8]. Отже, вдається, що зазначені слова не набувають у КК якогось істотного додаткового забарвлення. Це слова-синоніми.

Надалі підходимо до розгляду проблеми єдності термінології кримінального закону. Заради досягнення такої єдності у науці було сформульоване одне з основних правил законодавчої техніки «одне поняття – один термін» [9]. Згідно з цим правилом, одне і те ж поняття як у рамках одного нормативно-правового акта, так і у рамках галузі права повинне визначатися одним терміном; і, навпаки, кожний термін повинен означати лише одне поняття. Для правильного розуміння означеного правила необхідно визначитись зі співвідношенням категорій «поняття» та «термін». Не рідко у науці дані категорії ототожнюють [10]. І це має під собою підґрунтя. Адже вони позначають різні сторони одного і того ж явища, а отже, не можуть існувати одне без одного [11].

Порушенням правила законодавчої техніки – «одне поняття – один термін», а, отже, і єдності термінології, є використання у термінологічному апараті Особливої частини КК синонімів. Синоніми – це «слова, що означають назву одного й того ж поняття, спільні за основним лексичним значенням, але відрізняються значеннєвими відтінками або емоційно-експресивним забарвленням (чи тим і тим водночас), або сферою стилістичного використання чи можливостями поєднання з іншими словами» [12].

В науці є загальновизнаним, що вживання синонімів у законі необхідно звести до мінімуму [13]. Надлишкове використання синонімічних термінів у Особливій частині КК може призвести до порушення законності [14]. Визнаючи високий авторитет законодавця, особа, яка застосовує або виконує закон, не допускає можливості помилок у його приписах. І якщо вона бачить в законі різні знакові сигнали-терміни, то і поступати вона буде намагатися теж по-різному, не підозрюючи, що насправді у всіх цих випадках від неї вимагається однакова поведінка [15, с. 35]. Яскравий приклад цього ст. 158 КК, де одночасно використовуються терміни «фальсифікація» та «підробка». Таке використання в одній статті двох синонімічних термінів є порушенням законодавчої техніки і може викликати розбіжності у тлумаченні та застосуванні закону. Однак, зовсім уникнути синонімічності навряд чи вдасться, оскільки:

по-перше, синонімія у правовому регулюванні відіграє важливу практичну роль – уточнює та деталізує волю законодавця, у диспозиціях різних статей Особливої частини КК надає необхідних відтінків у значенні того чи іншого поняття;

по-друге, уникнути синонімічності можливо за умови, що кожна нова галузь законодавства народжується «на порожньому місці» і для неї розробляється своя термінологія. Однак, у

реальному житті нова галузь права не виникає із нічого. Вона неминуче сприймає словесну оболонку суміжних галузей зі всіма їх достоїнствами та недоліками, у тому числі і термінологічного характеру [15, с. 31]. Навіть коли нова галузь «не народжується» (кримінальне право є однією з найстародавніших галузей права), вона запозичує терміни з інших галузей права (особливо це стосується бланкетних норм). Це пов'язано з тим, що у багатьох випадках кримінальна відповідальність настає за найбільш серйозні порушення норм інших галузей права;

по-третє, крім причин об'єктивного характеру, існують і суб'єктивні причини. А саме – створення так званих індивідуальних термінів окремими вченими чи науковими колективами [16].

Якщо немає логічних, об'єктивних причин вживання синонімічного ряду, що розглядається, то треба з'ясувати причини їх появи в Особливій частині КК. Однією з таких причин є паралельне вживання власних і запозичених термінів. Так, термін фальсифікація походить від латинського falsificatio, що перекладається як підробка [3]. Термін «підробка» від англійського forgey, що перекладається як злочин, який полягає в підробці справжніх чи в складанні фальшивих документів [17].

Ці терміни мають право на існування, але повинні використовуватися тільки тоді, коли немає українського аналога, який би відповідав вимогам стислості та чіткості. Видається, що «підроблення» як раз і буде більш чіткішим ніж «фальсифікація».

Таким чином, можна зробити висновок, що використання означених синонімів в Особливій частині КК є недоцільним, оскільки кожний з них не має самостійного навантаження, істотно відмінного від того, що несе споріднений термін. Їх використання породжує плутанину, труднощі при тлумаченні норм, де вживаються ці синоніми. З синонімічного ряду «підроблення» – «підробка» – «фальсифікація» необхідно вибрати якийсь один, який би більш точно та найповніше охоплював обсяг та зміст поняття.

Видається, що найбільш вдалим для використання у КК є термін підроблення. В основу такого висновку покладене наступне:

по-перше, саме це слово найбільш точно та повно описує дію, яка полягає у спотворенні істинності будь-якої речі. Тобто, у синонімічному ряду дане слово є стрижневим, домінантним, а отже, найбільш чітко визначає основний зміст, властивий членам синонімічного ряду, воно є носієм головних прикмет, спільних усім синонімам ряду [18];

по-друге, нововведення дозволить уникнути двозначності підробки та фальсифікації;

по-третє, нововведення дозволить уникнути зайвого використання іншомовних термінів, а саме фальсифікації;

по-четверте, використання одного терміну дозволить досягти простоти та ясності викладення закону, що в свою чергу значно полегшить діяльність органів правосуддя, а отже призведе до більш правильного застосування закону;

по-п'яте, означена пропозиція дозволить досягти бажаної для закону формули «одне поняття – один термін».